

другачије у оквиру књиге. Читаоцу није потребно да види безброј цртежа и огледа о истој или сличној поетској теми/мотиву, већ онај нужни драматски склоп који даје извесну експозицију, климакс и неку врсту разрешења, финала. У случају збирке *Из срећне рејублике* недостајало је нешто од те финалне усредсређености, када је реч о њеној целини. На нивоу пак појединачних песама, као и у претходним Матовићевим рукописима, памтићемо нека антологијска остварења.

Бојана СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ

РОМАНЕСКНА ХРОНИКА СРПСКЕ КРАЈИШКЕ ИСТОРИЈЕ

Анђелко Анушић, *Гласови са Границе, Српска крајишка тејтјралогџија I*,
Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Ново Сарајево 2016

Анђелко Анушић – песник и приповедач, романописац, есејиста и антологичар српске народне поезије, новинар и публициста, прегалац на пољу српске културе, овом обимном књигом обухвата више од два века српске крајишке историје, на Граници „с обе стране њене вилице”, Војне и Босанске, па и много шире. Својеврсна споменица, слојевита хроника, стварне историјске догађаје смирено препушта тзв. Непознатом Хроничару, али и наратору, да би као аманет усвојила приступ из рукописног *Дневника (џриученоџ чобанина који је џоџубио своје сџадо)*, покојног деде Симе, од миља Симана, Сужњевеића, старином Крнете из Босанске Дубице. А тај приступ гласи: „Да будем оштар на перу... а праведан и непонесен страшћу. Да не држим ничију страну. Не потурам никоме ни ријеч у уста, ни штап у руке... Биљезити а да мене нигде нема.” На другом месту, сам Анушић ће рећи: „Аутор је у дилеми као и увек. Не зна коме да верује. Препушта читаоцу да разреши...” И заиста, Анушић је покренуо читаоце на размишљање, отворивши посебно поглавље у српској књижевности.

У Анушићевом делу, објективизована живом, личном човековом судбином, историја постаје књижевност, што не значи да престаје да има документарну вредност. Она је књижевност и када говори о познатим личностима као што је био епископ далматински Симеон Кончаревић, који је средином 18. века под притиском Ватикана (млетачких власти) био принуђен да са стотинак српских породица пребегне у Кијев, или као што је био патријарх Јосиф Рајачић, неустрашиви борац против унијаћења, или пак Никола Беговић у 19. веку, парох и протонамесник у Хрватском Сабору, неуморни сакупљач српске народне традиције. С друге

стране, књижевност постаје историја. У свом згуснутом, драматичном оживотворењу, књижевни ликови уткивају се у стварност, уметничком вештином аутора – аутентични до бола. Аутор је имао ту срећу или несрећу, али у сваком случају горку предност што је српска историја Крајине сама по себи, представљала аутохтону трагедију.

Историјска наука има податке о досељавању у Војну крајину на хиљаде српских породица, о њиховом праву да у одређеном периоду уживају земљиште, а да заузврат бесплатно врше војну службу и да буду одвођени на разна ратишта у име Хабзбуршке царевине (за аустријско наслеђе, у седмогодишњи рат, у рат против револуционарне Француске, у рат против Наполеона, у Италију, у рат против Мађара...). Зна се да од друге половине 18. до краја 19. века ратује близу 400.000 крајишника, али се не зна број погинулих и рањених. „Сви врбују војене главе за свој или туђи шанац”, записаће Анушић.

Све је то конкретизовано у оквирима животне свакодневице литераризованих ликова. Тако Симан Сужњевић и његова жена Јока у Селишту добијају да искрче „простор дужине педесет и ширине тридесет корака”, а на четири угла будуће грађевине „земљомерач” побада лескове штапове на чијим врховима се везују црвене нити. „Сад би како су наши стари радили, требало да ухватимо живог вука и да са њим троструку опходњу начинимо око темеља, да кућа и чељад буду заштићени од сваке напасти људске и звјереће”, закључује земљомерач. Та градња куће и преживљавање породице у њој, уз „брашно од нагуљене букове, грабове и брезове коре”, најживотворнији је исказ друштвеног положаја, огледало обичаја и веровања досељеника, али изнад свега њихове немерљиве виталности и, поред свих невоља, исказ о продужетку лозе Сужњевића и чувању родослова.

Књига и почиње доживљајем Симановог потомка Прибана Сужњевића, једанаестогодишњака, коме се кроз подерану, рупичасту церадку, док лежи на леђима на тракторској приколици у покрету (једној од многих у дугој колони трактора, коњских запрега и старих аутомобила), повремено укажу звезде, а он срамежљиво „игра жмире” са њима. Тај дечачки сусрет са звездама, као супротност свеопштем овоземаљском јаду у вреви животињских и људских гласова прогнаних у Олуји 1995. године, једно је од најупечатљивијих места у књизи. Следи низ реалистичких, натуралистичких приказа продубљених психолошком карактеризацијом људи и збивања. То је јединствено књижевноисторијско сведочење о Олуји, о мукотрпном путу ка Матици и драматичном прихвату у њој.

Прибан ће се шеснаест година касније вратити да види завичај, „тамо куда... се само шума враћа” и затећи ће слику „збрисаних кућа где се настанило високо шибље и коров”. На гробовима својих старих куне се да ће писати о родослову стабла Сужњевића, „заправо о српској Крајини

и Крајишницима с обе стране Уне, Саве, Дрине и Дунава у четири рукавца”. И заиста ће га написати да се не заборави.

Иста потреба за незаборавом, овај пут чудесно пркосна, снажна у својој одбрани од зла, учиниће да Миљкан Десница, издавач на другом крају света, својој кћери, рођеној у избегличкој колони трактора, наде не име Олуја, као што ће њеног рођеног брата крстити именом Бљесак, у далеком Чикагу. Овакво име само по себи, као што би било и женско име Крајина, постаје архетипска слика. На „колективном плану”, закључиће девојка Олуја, у улози уреднице Сужњевићевог рукописа, „...трансцендира дух космичког трагизма који је задесио један народ, трагизма какав се може наћи, на примјер у стиховима народне пјесме”:

...Што је небо – да је лист хартије,
Што је гора – да је гушчје перо,
Што је море – да је црна тинта,
Да ти пишем три године дана
Не бих својих исписала јада...!

Српска народна поезија и усмено предање нису само блиски језичком фонду Анђелка Анушића. У његов метафорички говор помоћу слика уткане су, на пример, изреке: вјетар у ногама, магла да се кашиком може заgrabити, или пословица поређења – дечаку се раме овисило као да је утекао из Јасеновца (што посебно указује како она настају и како, укореењена, добијају своје психолошко објашњење), да не говоримо о низу других говорних форми. Писцу је веома близак поглед на свет српске усмене традиције. Његов начин мишљења ослоњен је на дубинске слојеве усменог стварања и говори у прилог важности традиције за очување идентитета и интегритета српског народа, ма на ком се простору и у ком времену се он налазио. „Баш испод граничарске кабанице тићиле су се оне наше предивне народне песме”, рећи ће у једном тренутку. Није случајно што поглавља његове књиге носе назив „казивање”, нити што казивање првог представља „слику свих слика, прошлих, садашњих и будућих”, а оно казује о Олуји.

Време нам не дозвољава да у овом кратком приказу проговоримо о свим важним темама које је обухватио Анушић. О односима Срба и Хрвата, православља и католицизма, ислама и хришћанства. О илиризму, о мађарско-аустријским сукобима и разликама у понашању Срба и Хрвата у тим збивањима („...ми Срби, хрватски сојузници бијемо / се / са Мађарима, а Хрвати... гледе, ћуте...”), о Књижевном договору, о Старчевићу, о Анексији. О добротворки Аделини Ирби, племенитој Британки, којој је посвећено близу стотину страница књиге, о њеним *Путовањима по словенским земљама Турске*, чињеница да је успела да промени енглеско јавно мњење наклоњено Турској у корист Срба, њеном разумевању

српског менталитета. Анушић говори и уопште о Србима у очима странаца, нпр. Ламартина. Замашан део његове књиге заузима међусобна преписка српских интелектуалаца Крајишника, притиснутих хрватским нетрпељивостима, хрватском отвореном или прикривеном мржњом, и њиховим погледима на Србију на почетку 20. века. Књига говори о Балканским ратовима и о Првом светском рату са српског и хрватског становишта, указује на немиле поделе у српским породицама, чији се чланови сврставају у две противничке стране: мобилисани – у аустроугарску, а добровољци пребези – у српско-савезничку, да би после српске победе (по већ познатој српској лаковерности) у генералштаб војске Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца били примани аустријски и угарски официри, претежно Хрвати. Нећу коментарисати Крлежин очајнички вапај из априла 1919. године: „Беч гладује. Аустрије нема. Руља је завладала свијетом, рат су добили балкански Цигани...” Нити ћу навести 75 хрватских погрдних назива за Србе, нити 7 српских, неувредљивих, за Хрвате (колико их има у дедином Дневнику), уз коментар: „Нема више. То је засад све. Можда ће мени бити допуњен. То треба оставити времену.”

И да завршим. Понирући у односе различитих цивилизација, пратећи политичке интересе тзв. великих сила на Балкану, анализирајући судбину српског народа који се у обе Крајине, иако већински, вековима борио за свој опстанак и свој идентитет, Анђелко Анушић оставља лековиту поруку да је искуство прошлости најважнији залог за будућност.

Нада МИЛОШЕВИЋ БОРЂЕВИЋ

ТЕЖИНА НЕПОТКУПЉИВОСТИ

Бранко Анђић, *Тешки мејал*, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2014

Од 18. до 21. априла, у организацији Културног центра Новог Сада по једанаести пут је одржан Прозефест, који је ове године угостио једног домаћег писца, Мирка Демића, и два писца из Хрватске – Драга Кекановића и Слободана Шнајдера. Међутим, половину гостујућих писаца чинили су они из Латинске Америке – Луиса Валенсуела и Сантјаго Ронкаљоло, које деле безмало четири деценије, и писац Бранко Анђић, родом из Србије, али који већ скоро тридесет година живи и ствара на јужноамеричком континенту. Иако је на свечаном отварању фестивала у Српском народном позоришту међународна награда „Милован Видаковић” додељена аустријском писцу Петеру Хандкеу, овогодишњи Прозефест је некако протекао у егзотичном дамару латиноамеричких списатеља, с обзиром на то да су њихова гостовања била најпосећенија, што никако